

Landkaart, wichelroede of vertrouwen

Er is een vuurkolom en een wolk die de Israëlieten voorgaan op hun vlucht uit Egypte. Een eindje verderop in het verhaal blijkt de wolk ook een engel te zijn. Waarmee maar duidelijk wil zijn dat het zich niet altijd in één beeld laat vangen waardoor een mens geleid kan worden in het leven. Uiteindelijk zijn zowel wolk, vuur als engel tekenen van God, maar ook dat is een woord dat om toelichting vraagt. Waar laat je je door leiden in dit leven? Welke engelen wijzen jou de weg in een bepaalde levensfase, op een kruispunt of door een donkere periode heen?

Die groep verkenners uit het openingsverhaal van vanavond lieten zich door een kaart van een ander gebergte leiden. En toch kwamen ze op de juiste plaats terecht. Ze hadden dus geluk. Ze hadden net zo goed kunnen verdwalen en verhongeren in die bergen. Maar de kaart had hen moed gegeven om vol te houden. Zo waren hun kansen ten goede gekeerd. Soms gaan mensen verder met de moed der wanhoop als enig houvast. 'Je moet toch wat', vertelde een vrouw die een slechte diagnose te verwerken had gekregen. 'Ik kan toch niet bij de pakken neer gaan zitten.' We zingen hier vaak het lied *Ander Ouder* met die regel 'In hun handen klemmen zij wichelroedes, spiegels en zwaarden'. Omdat het prettig is om iets te hebben dat houvast geeft, dat je het idee van richting geeft. Ook al beseft je tegelijkertijd dat het leven veel weerbarstiger is en zich niet per se laat sturen. Maar toch, iets van een kaart, iets van een oriëntatiepunt.

Het Joodse Pesachverhaal is ook zo'n landkaart. Het is ons land niet, die woestijn, en wij staan ook niet voor zo'n zee, met op onze hielen een vernietigend leger. Het is de verkeerde kaart en desondanks misschien wel enige kaart die ons vannacht door het duister heen kan helpen. Vannacht gaat het om de vraag wat je doet wanneer er geen uitweg meer is en je toch verder moet. Wanneer je je machteloos voelt en je geneigd bent om het hoofd in de schoot te leggen. Ons zit geen farao op de hielen, maar misschien wel een relatie die vast is gelopen, of het vermoeide gevoel van niet weten hoe verder door gemis of somberte, of dat je leven voorbij is terwijl er nog jaren te gaan kunnen zijn. Misschien bevatten de verhalen van vannacht toch wel ook onze landkaart, waar we met een vergelijkbaar verlangen naar een uitweg, naar bevrijding op turen.

Gister werd het verhaal van de uittocht in Joodse huiskamers opnieuw gelezen. Beginnend bij de nacht voor het vertrek, wanneer iedereen zich reisklaar maakt en bloed van een lam op de deurpost heeft gestreken zodat de engel des doods aan die deuren voorbij zal gaan. Dat is de letterlijke betekenis van het woord Pesach, voorbijgaan, overslaan. Overgeslagen door het noodlot. En dus gespaard. Dan komt de tiende plaag over de Egyptenaren en mogen de Israëlieten eindelijk vertrekken. Daar start onze lezing van vannacht. Want ze gaan weg zonder kaart. Naar het beloofde land, maar hoe dat moet gaan lukken? Wie eenmaal de deur achter zich dicht heeft gedaan, rest eigenlijk geen andere keus dan te gaan. Omkijken brengt je niet verder, twijfelen over de slaagkansen van die nieuwe onderneming ook niet. De sprong in het diepe moet genomen worden.

Daar in de diepte, in dat niemandsland, wil niemand zijn. Weg willen uit slavernij of uitzichtloosheid is nog niet hetzelfde als je leven wagen in een overvol bootje op de Middellandse zee. En toch gebeurt het, dat mensen daar geraken waar de uitgestoken handen die je op oever willen trekken, je niet meer kunnen bereiken. Bij de Schipholgevangenis voor ongedocumenteerden werden tijdens de vieringen in de veertigdagentijd op de straat en parkeerkeerplaats met stoepkrijt grote woorden van hoop en vrede neergekalkt. Houd moed, heb vertrouwen! Kleine belangrijke tekenen van solidariteit, hand in hand met schaamte om de wereld waarin wij leven. Waar voor vluchtelingen geen plaats is, wanhopigen niet op het droge gebracht kunnen worden. Door strijdende belangen. En zelfs nog dichterbij blijken we mensen niet altijd in het leven te kunnen houden. Als mensen zelf de dood verkiezen. 'Laat me maar, het gaat toch niet lukken.' Hoe verbijsterend is het om, aangekomen op de andere oever van een nieuwe morgen, te moeten ontdekken dat iemand niet mee kon komen. Nauwelijks te verteren. Alle licht en hoop die wij hier bewaren en proberen te vermeerderen, en anderen op andere plaatsen en manieren; soms is het niet genoeg. Dan is de zuigkracht van de duisternis groter.

Moeten we het dan opgeven? En toch, blijven we hier samenkomen, juist ook vannacht, om tegen al die onmacht in over licht te horen en te zingen. Bijna voorbij onze eigen inzet en mogelijkheden bidden we dat opnieuw ons vertrouwen gewekt zal worden, op een hand die ons door de dood heen trekt, uit het water, in het leven. Op die oever van de Rode Zee komt het aan op vertrouwen. Vertrouwen dat aloude beloften over toekomst en vrijheid het waard zijn om kopje onder voor te gaan. Vertrouwen dat door het water heen de overzijde vaste grond onder de voeten zal bieden. Vertrouwen dat ze de overtocht samen kunnen maken. En ten diepste vertrouwen dat ze in Gods hand zijn. Zo zijn ze gegaan. Door het water heen, afgedaald, ten onder gegaan, en weer boven gekomen, aan land. Water kan dreigend zijn, je kunt verdrinken, en water kan louterend zijn en je dragen. Dan wordt water zegening. Met de dreiging is ook de zegening gegeven, zoals in het verhaal van de doortocht. Het water verslindt en beschermt tegelijkertijd. Soms moet je er doorheen om ook de andere betekenis te ontdekken. En op die weg vertelt dit uittochtverhaal dat vertrouwen helpt. Want zij zijn bovengekomen. Daarmee is het niet eind goed al goed, zoals niemand na een crisis of na een doop kan zeggen, nu ben ik er. Het volk van Mozes trekt verder en bij de eerste tegenslag blijkt het opgebouwde vertrouwen al weer verdampt, als water in de woestijn. Het vraagt oefening om van vertrouwen je levenshouding te maken. Werkelijk te leven in vertrouwen. Dan blijken er steeds weer waterbronnen te vinden.

Dit oerthema van uittocht en bevrijding van de Joodse Tenach krijgt in de persoon van Jezus opnieuw gestalte. Hij trok weg uit verstikkende voorschriften, en leefde om bevrijding, in groot vertrouwen vanuit een intense ervaring van geborgen zijn, bij wie hij zijn Vader noemde. Zelfs toen hij aan het kruis hing en stierf. En wat er daarna gebeurde toen hij afdaalde in de dood, weet niemand. Maar in de oosters-orthodoxe traditie namen ze daar geen genoegen mee. Zo ontstond een icoon, gebaseerd op het Evangelie van Nicodemus dat de paaszaterdag schildert. De dag dat alles stil is op aarde. In rouw ondergedompeld, zonder enige verwachting over hoe het verder zou moeten. Op die stille zaterdag vertelt de legende daalde Jezus neder ter helle. Naar de onderwereld, het rijk van de doden, om daar de hand uit te steken naar Adam, en alle mensen, om hen mee te nemen uit de dood en te doen opstaan. Lang voordat Michelangelo in de Sixtijnse Kapel de handen van God en eerste mens elkaar laat raken, schilderden de monniken al de uitgestoken hand van Jezus die niet alleen maar aanraakt, maar vastpakt en meetrekt omhoog het leven in. Het beeld herinnert aan de psalmen waarin gezongen wordt over de rechterhand van God die mij vasthoudt. En aan het evangelieverhaal waarin Jezus de lamme bij de hand neemt en doet opstaan. De anastasis-icoon, de opstandingsicoon, vertelt: Geen opstanding dan samen met iedereen. Geen gerechtigheid dan gerechtigheid voor allen.

Nedergedaald ter helle. Het zijn woorden uit de klassieke geloofsbelijdenis die hier nog steeds goed opgeborgen zijn. Over leven na de dood weten we eigenlijk niets en de dreiging van de hel hebben we niet nodig om te begrijpen dat het belangrijk is goed te leven op aarde. Maar die uitgestoken hand naar iedere mens die de overtocht waagt, die is afgedaald naar waar niets resteert dan te vertrouwen op een behouden aankomst aan de overkant, dié uitgestoken hand blijft staan. Het is de hand waarvan je hoopt dat ieder mens die toegestoken krijgt wanneer hij of zij vreest kopje onder te gaan op moeilijke momenten in het leven. Dat er zomaar in ongedachte vorm hulp is. Of troost. Een teken van betrokkenheid en solidariteit. Waardoor je opstaat en verder kunt. Die hand wordt ook ons vannacht toegestoken. Een landkaart wordt ons aangereikt. Om zo door het water te gaan, te gaan in vertrouwen de overkant te zullen bereiken. Om te leven in nieuw licht.

Mirjam Wolthuis

Gelezen: Het was tijdens de eerste wereldoorlog. In de Alpen. Uit zijn peloton stelde een jonge luitenant een verkenningsgroep samen en stuurde hen er op uit in het ruige gebergte. Onmiddellijk ging het sneeuwen. Het sneeuwde twee dagen en de groep kwam niet meer terug. De luitenant zat in angst: hij had zijn mannen de dood in gestuurd. Maar de derde dag was de verkenningsgroep er weer. Waar waren ze geweest? Hoe hadden ze de weg gevonden? 'Ja,' zeiden de mannen, 'we dachten al dat we verloren waren en wachtten op het einde. Tot een van ons in zijn broekzak een kaart vond. Dat stelde ons gerust. We besloten onze tenten op te slaan tot het ophield met sneeuwen en vonden daarna met behulp van de kaart de juiste richting. Hier zijn we dan.'

De luitenant vroeg naar de reddende kaart om die te bestuderen. Het bleek geen kaart van de Alpen, maar van de Pyreneeën.

En een compilatie uit Exodus 12-14